

สังคมเศรษฐกิจไทยได้รับอะไรบ้างจากพรรคกิจสังคม ตอนที่หนึ่ง

รังสรรค์ ทัศนะพรพันธุ์

การลาออกจากตำแหน่งหัวหน้าพรรคกิจสังคมของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช เมื่อวันที่ 27 ธันวาคม 2528 ไม่เพียงแต่จะสร้างความระส่ำระสายภายในพรรคการเมืองดังกล่าวนี้เท่านั้น หากทว่ายังก่อให้เกิดความผันผวนทางการเมืองภายในประเทศอย่างมากอีกด้วย

ไม่ว่า ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมชจะมีเจตนารมณ์พื้นฐานในการลาออกอย่างไร แต่ผลประการหนึ่งก็คือ ทำให้พรรคกิจสังคมต้องปรับขบวนการเป็นกรณีใหญ่ ประเด็นพื้นฐานที่พินิจพิจารณาก็คือ ตลอดระยะเวลา 11 ปี 1 เดือนที่ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมชดำรงตำแหน่งหัวหน้าพรรคกิจสังคม พรรคการเมืองดังกล่าวนี้ได้ให้อะไรบ้างแก่สังคมเศรษฐกิจไทย

กำเนิดแห่งพรรค

ภายหลังจากที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2517 มีผลบังคับใช้ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมชและสมัครพรรคพวกได้ร่วมกันจัดตั้งพรรคกิจสังคมขึ้น โดยจดทะเบียนพรรคการเมืองดังกล่าวนี้เมื่อวันที่ 4 พฤศจิกายน 2517 ม.ร.ว.คึกฤทธิ์เป็นหัวหน้าพรรค และนายบุญชู โรจนเสถียรดำรงตำแหน่งเลขาธิการพรรค

พรรคกิจสังคมได้ชื่อว่าเป็นพรรคพ่อค้านายทุน นายทุนระดับชาติจำนวนไม่น้อยให้การสนับสนุนทางการเงินแก่พรรคนี้ และอาจกล่าวได้ว่าเป็นพรรคการเมืองที่มีฐานเศรษฐกิจที่ค่อนข้างกว้างขวาง โดยที่พ่อค้านายทุนที่หนุนหลังต่างก็เคยอิงแอบกับผู้นำทางทหารในยุคสมัยที่มีการปกครองแบบเผด็จการมาแล้ว

สิ่งที่น่าสังเกตยิ่งก็คือ ในยุคแรกเริ่มแห่งการสถาปนาพรรคกิจสังคม พรรคการเมืองพรรคนี้ไม่เคยสยบต่อผู้นำทหารคนไหนคนใดหรือกลุ่มหนึ่งกลุ่มใด กลิ่นอายแห่งเสรีภาพภายหลังการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองเดือนตุลาคม 2516 ทำให้พรรคกิจสังคมมีความอหังการไม่น้อย ในการจดทะเบียนพรรคการเมือง พรรคกิจสังคมแถลงนโยบายด้านการเมืองไว้ตอนหนึ่งว่า “.. (จะ) จัดรัฐบาลที่ดีและเข้มแข็ง เป็นพลเรือนล้วนหรือส่วนมาก ถือหลักปกครองแบบเสรีประชาธิปไตย ...” แต่แล้วในการหาเสียงเลือกตั้งซ่อมสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรสำหรับกรุงเทพมหานครเขตที่หนึ่งเมื่อวันที่ 26 ธันวาคม 2528 หัวหน้าพรรคกลับต้องกล่าวปราศรัยขอต่ออันขอคะแนนเสียงจากผู้นำฝ่ายทหาร

ศิลปะการจัดตั้งรัฐบาล – บทเรียนบทแรก

พรรคกิจสังคมกระโดดเข้าสู่ยุทธภูมิการเลือกตั้งครั้งแรกเมื่อวันที่ 26 มกราคม 2518 ผลปรากฏว่า สมาชิกพรรคกิจสังคมได้รับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเพียง 18 ที่นั่ง นับเป็นลำดับที่ห้า รองจากพรรคประชาธิปัตย์ (72 ที่นั่ง) พรรคธรรมสังคม (45 ที่นั่ง) พรรคชาติไทย (28 ที่นั่ง) และพรรคเกษตรสังคม (19 ที่นั่ง) พรรคกิจสังคมจึงไม่ประสบความสำเร็จ ในยุทธภูมิการเลือกตั้งครั้งแรกนี้ ทิ้งๆที่ได้ทุ่มทรัพยากรทางการเงินและทรัพยากรบุคคลไป เป็นอันมาก

ผลการเลือกตั้งเมื่อวันที่ 26 มกราคม 2518 ทำให้มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้ง ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช เป็นนายกรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 15 กุมภาพันธ์ 2518 แต่เมื่อ ม.ร.ว. เสนีย์แถลงนโยบายเมื่อวันที่ 6 มีนาคม ศกเดียวกันนั้น สภาผู้แทนราษฎรได้ลงมติไม่ไว้วางใจในนโยบายของรัฐบาลด้วยคะแนนเสียง 152 ต่อ 111 เสียง จึงเป็นอันว่า รัฐบาล ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช ซึ่งมีอายุเพียง 15 วัน ต้องจบชีวิตลง

และแล้วปาฏิหาริย์ทางการเมืองก็เกิดขึ้น เมื่อพรรคกิจสังคม ซึ่งมีคะแนนเสียงเพียง 18 ที่นั่ง สามารถจัดตั้งรัฐบาลได้ และ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช ขึ้นดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 14 มีนาคม 2518

แม้ว่ารัฐบาล ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช จะได้รับการวิพากษ์วิจารณ์ว่าเป็นรัฐบาล ร้อยพ่อพันแม่ แต่สิ่งที่พรรคกิจสังคมให้บทเรียนแก่ประชาราษฎร์ไทย ก็คือ ศิลปะการจัดตั้งรัฐบาล ภายใต้ระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย กล่าวคือ กลไกการเลือกตั้งทางการเมืองก็เหมือนกับกลไกราคาทางเศรษฐกิจที่จะต้องมีการต่อรอง ประนีประนอม และแบ่งปันผลประโยชน์ซึ่งกันและกัน

ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีจนถึงวันที่ 12 มกราคม 2519 จึงประกาศยุบสภา เมื่อปรากฏแน่ชัดว่า มิได้รับการสนับสนุนจากผู้นำฝ่ายทหาร แต่ยังคงรักษาการในตำแหน่งนี้ต่อมาอีก 3 เดือนเศษ จนการเลือกตั้งเมื่อวันที่ 4 เมษายน 2519 เสร็จเรียบร้อย และ ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช ขึ้นดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีแทนเมื่อวันที่ 20 เมษายน 2519

การเมืองระหว่างประเทศ – การปรับขบวนท่าครั้งใหญ่

ในช่วงเวลาพิเศษที่ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีอยู่นั้น ผลงานที่โดดเด่นเป็นเรื่องของการเมืองระหว่างประเทศ รัฐบาลอันมีพรรคกิจสังคมเป็นแกนนำ แสดงความพยายามในการดำเนินนโยบายต่างประเทศอย่างอิสระ ปลอดพ้นจากการครอบงำของประเทศมหาอำนาจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสหรัฐอเมริกา

กรณี “เรือมายาเกซ” นับเป็นกรณีที่บ่งบอกถึงการปรับเปลี่ยนนโยบายต่างประเทศ เมื่อเรือสินค้าอเมริกันชื่อ “มายาเกซ” ซึ่งเดินทางจากฮ่องกงเข้ามาอ่าวไทยถูกเรือรบกัมพูชายึดไว้เมื่อวันที่ 12 พฤษภาคม 2518 รัฐบาลไทยไหวทันต่อกรณีที่เกิดขึ้นนี้ โดยในวันต่อมา ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมชได้เชิญนายเอ็ดเวิร์ด มาสเตอร์ อุปทูตอเมริกันประจำประเทศไทย เข้าพบ และแจ้งให้ทราบว่าจะใช้กำลังในการยึดเรือมายาเกซกลับคืนมา ไทยจะไม่ยินยอมให้สหรัฐฯ ใช้ฐานทัพอุตตะปะกาทำสงครามกับกัมพูชาโดยเด็ดขาด

อย่างไรก็ตาม สหรัฐอเมริกาได้กระทำการอันละเมิดอธิปไตยของไทย โดยในวันที่ 14 พฤษภาคม 2518 ส่งทหารนาวิกโยธินจำนวน 1,000 คนจากฐานทัพโกลีนาวามาขึ้นเครื่องบินรบ ณ ฐานทัพอุตตะปะกา โดยไม่แจ้งให้รัฐบาลทราบก่อน และเข้าโจมตีกัมพูชาและยึดเรือมายาเกซกลับคืนมาได้

พฤติกรรมของสหรัฐอเมริกาดังกล่าวนี้ทำให้รัฐบาลไทยรู้สึกเสียหน้าเป็นอันมาก คณะรัฐมนตรีในการประชุมเมื่อวันที่ 16 พฤษภาคม 2518 มีมติสั่งให้นายอานันท์ ปันยารชุน เอกอัครราชทูตไทยประจำประเทศสหรัฐอเมริกา ยื่นบันทึกประท้วงรัฐบาลอเมริกัน และให้นายอานันท์เดินทางกลับประเทศไทยโดยทันที ผลที่ตามมาคือ อุปทูตอเมริกันประจำประเทศไทย ได้เข้าพลพรรควิชาติชาย ชุณหะวัณ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศเมื่อวันที่ 19 พฤษภาคม ศกเดียวกันนั้น และมอบจดหมายแสดงความเสียใจจากรัฐบาลอเมริกัน

ในขณะที่เกิดกรณีเรือมายาเกซนี้ รัฐบาล ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมชได้แต่งตั้งคณะกรรมการพิจารณาปัญหาฐานทัพและการถอนฐานทัพอเมริกันในประเทศไทย อย่างไรก็ตาม ทั้งๆที่ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมชได้แถลงนโยบายเพื่อขอความไว้วางใจสภาผู้แทนราษฎรเมื่อวันที่ 19 มีนาคม 2518 ความตอนหนึ่งว่า “... จะให้มีการถอนทหารต่างชาติออกจากประเทศไทยในเวลาหนึ่งปี ...” แต่กว่าที่การดำเนินการในเรื่องนี้จะมีผลสืบหน้า ก็เป็นยุครัฐบาล ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช

แหวกม่านไม้ไผ่

รัฐบาล ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมชไม่เพียงแต่จะพยายามสลัดแอกทางการเมืองระหว่างประเทศเท่านั้น หากยังพยายามสถาปนาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศกับสาธารณรัฐประชาชนจีนอีกด้วย การเดินทางไปเยือนประเทศนั้นของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ในปลายเดือนมิถุนายน 2518 นับเป็นการสร้างสายใยแห่งความสัมพันธ์ครั้งสำคัญ จนในที่สุด มีการลงนามประกาศความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับสาธารณรัฐประชาชนจีนเมื่อวันที่ 1 กรกฎาคม ศกเดียวกัน โดย ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมชเป็นผู้ลงนามในนามของราชอาณาจักรไทย และนายโจวเอินไหลในนามสาธารณรัฐประชาชนจีน

แท้ที่จริงแล้ว ความพยายามในการแหวกผ่านไม้ไผ่ของรัฐบาลไทยได้มีมา แต่ยุครัฐบาลถนอม-ประภาสแล้ว การปรับดุลแห่งความสัมพันธ์ระหว่างประเทศดังกล่าวนี้เป็นผลจากการที่สหรัฐอเมริกาสถาปนาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศกับสาธารณรัฐประชาชนจีนในปี 2514 ด้วยเหตุนี้เอง จึงมีใช้เรื่องน่าประหลาดใจที่รัฐบาลถนอม-ประภาสปรับนโยบายต่างประเทศตามสหรัฐอเมริกา การแหวกผ่านไม้ไผ่ของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมชเป็นกระบวนการอันต่อเนื่องของการปรับเปลี่ยนนโยบายต่างประเทศดังกล่าวนี้ กระนั้นก็ตาม รัฐบาลพรรคกิจสังคมยังคงควรแก่การสดุดีที่ดำเนินนโยบายดังกล่าวนี้อย่างกล้าหาญชาญชัย ทั้งนี้ปรากฏว่า ชนชั้นปกครองจำนวนไม่น้อย โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้นำทางทหารมีปฏิกิริยาเป็นอันมากต่อการที่รัฐบาลไทยมีสัมพันธไมตรีกับประเทศที่ได้ชื่อว่าเป็นคอมมิวนิสต์ ดังจะเห็นได้จากนโยบายवादของรัฐบาลนายธานินทร์ กรัยวิเชียรหลังการปฏิรูปการปกครองแผ่นดินในปี 2519 ซึ่งยังผลให้นายธานินทร์ ปันยารชุน วิศวกรแห่งนโยบายต่างประเทศในช่วงปี 2518-2519 มีอันต้อง ‘พ้นพวงหาม’

การเมืองภายในประเทศ

ช่วงปี 2516-2519 เป็นยุคสมัยที่มีความขัดแย้งด้านอุดมการณ์ทางการเมืองอย่างมาก บรรดาปัญหาเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ซึ่งสะสมทับทวีตลอดช่วงเวลาที่มีการปกครองแบบเผด็จการ ปะทุและระเบิดออกมา โดยที่รัฐบาลประชาธิปไตยไม่มีเวลาเพียงพอที่จะจัดการปัญหาเหล่านี้ พลังมวลชนฝ่ายซ้ายพยายามผลักดันให้รัฐบาลเดินแนวทางสังคมนิยม แต่ก็ต้องประสบกับการต่อต้านจากมวลชนฝ่ายขวา จนในที่สุดความขัดแย้งด้านอุดมการณ์แปรรูปไปเป็นการประทุชรัยชีวิต ผู้นำชาวนา ผู้นำกรรมกร ผู้นำนักศึกษา ตลอดจนปัญญาฝ่ายซ้ายจำนวนมากถูกล่าและสังหาร

ความขัดแย้งภายในสังคมไทยทวีความรุนแรงเพิ่มขึ้น เมื่อประเทศต่างๆ ในอินโดจีนตกอยู่ในความยึดครองของฝ่ายคอมมิวนิสต์ในเดือนเมษายน 2518 ความกริ่งเกรงที่ไทยจะตกเป็นโดมิโนตัวต่อไป ทำให้ฝ่ายขวามีปฏิกิริยาโต้ตอบที่รุนแรง การล่าสังหารผู้นำฝ่ายซ้ายยังคงดำเนินต่อไป และการใช้กำลังอาวุธในการแก้ปัญหาความขัดแย้งทางความคิดมีมากขึ้น

โครงการเงินผัน : ผันอะไร ?

ในท่ามกลางความขัดแย้งในสังคมที่เขม็งเกลียวขึ้น รัฐบาล ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมชริเริ่มให้มีโครงการเงินผันสู่ชนบท โดยนำเงินคงคลังจำนวน 2,500 ล้านบาทออกมาใช้จ่ายเพื่อเพิ่มการจ้างงานในชนบท โครงการดังกล่าวนี้ได้รับความเห็นชอบจากสภาผู้แทนราษฎรในปลายเดือนเมษายน 2518

ในการจดทะเบียนพรรคการเมืองเมื่อวันที่ 4 พฤศจิกายน 2517 พรรคกิจสังคมระบุแนวนโยบายไว้ตอนหนึ่งว่า “... การเศรษฐกิจจะต้องกระจายออกนครหลวงไปยังชนบท หัน

ความสนใจไปชนบทให้มากที่สุด เพื่อแก้ความเหลื่อมล้ำของประชาชนท้องถิ่นไกลตัวเมือง...”
โครงการผันเงินจึงเป็นโครงการที่สอดคล้องกับแนวนโยบายที่ประกาศไว้

โครงการผันเงินสู่ชนบทเป็นโครงการที่ก่อให้เกิดการวิพากษ์วิจารณ์อย่างมาก
ข้อวิพากษ์วิจารณ์ที่สำคัญมีอยู่อย่างน้อย 4 ประการ คือ

ประการแรก โครงการผันเงินเป็นโครงการที่มุ่งหวังผลประโยชน์ทางการเมือง
เป็นสำคัญ โดยมีได้ค้ำประกันว่า การใช้จ่ายตามโครงการนี้จะเป็นประโยชน์อย่างแท้จริงแก่ชนบท
หรือไม่ พรรคกิจสังคมสามารถเก็บเกี่ยวคะแนนนิยมจากประชาชนในชนบทได้เป็นอันมาก โดยที่
การสร้างควมนิยมดังกล่าวนี้มิได้อาศัยทรัพยากรทางการเงินของพรรคกิจสังคมแม้แต่น้อย
หากแต่อาศัยเงินของแผ่นดิน

ประการที่สอง โครงการผันเงินเป็นโครงการที่ริเริ่มอย่างฉุกฉลุกรุก การเตรียมการ
ต่างๆไม่มีความพร้อม ผลที่ตามมาก็คือ การใช้จ่ายในโครงการนี้เป็นไปอย่างไม่มีประสิทธิภาพ
ถาวรวัตถุต่างๆที่สร้างขึ้นมีอาจใช้ประโยชน์ได้ ถนนที่สร้างขึ้น เมื่อฝนตกก็มีอันพังทลาย

ประการที่สาม แม้ว่าจุดประสงค์ประการหนึ่งของโครงการผันเงิน คือ การช่วยให้
ประชาชนมีงานทำในฤดูแล้ง แต่ข้อเท็จจริงปรากฏว่า โครงการดังกล่าวนี้ช่วยให้มีการจ้างงาน
เพิ่มขึ้นไม่มากนัก ทั้งนี้เนื่องจากรายจ่ายส่วนใหญ่เป็นรายจ่ายในการซื้อวัสดุก่อสร้าง

ประการที่สี่ การฉ้อราษฎร์บังหลวงในโครงการผันเงินมีอยู่เป็นอันมาก ม.ร.ว.
คึกฤทธิ์ ปราโมชเองก็ยอมรับในเวลาต่อมาว่า โครงการผันเงินได้ช่วยผันการฉ้อราษฎร์บังหลวง
ไปสู่ชนบท

แม้ว่าโครงการผันเงิน ซึ่งเริ่มดำเนินการในปี 2518 จะมีข้อบกพร่องเป็นอันมาก
แต่ก็ต้องยอมรับกันว่า โครงการดังกล่าวนี้เป็นโครงการที่ก่อผลกระทบทางการเมืองอย่างสูง
ทั้งนี้ไม่เพียงแต่จะสร้างคะแนนนิยมในหมู่ประชาชนในชนบทให้ชื่นชมพรรคการเมืองที่เป็นรัฐบาล
เท่านั้น หากทว่ายังเป็นยุทธวิธีอันสำคัญในการสกัดยุทธศาสตร์ ‘ป่าล้อมเมือง’ ของพรรค
คอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยอีกด้วย แม้จะไม่ใช่ที่ประจักษ์ชัดว่า ยุทธวิธีดังกล่าวนี้มีประสิทธิผล
เพียงใด แต่ก็เป็นประจักษ์พยานที่แสดงให้เห็นว่า รัฐบาลส่วนกลางมิได้ทอดทิ้งประชาชนที่อยู่
ห่างไกล

ผลงานด้านเศรษฐกิจ

นอกเหนือจากโครงการผันเงินแล้ว รัฐบาล ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมชก็หาได้มีผลงาน
ด้านเศรษฐกิจอันโดดเด่นแต่ประการใดไม่ แต่การประเมินบทบาทและผลงานของรัฐบาลชุดนี้
พึงกระทำด้วยความเป็นธรรม ทั้งนี้ด้วยเหตุผลอย่างน้อย 3 ประการ คือ

ประการแรก นับเป็นเรื่องแน่ชัดว่า รัฐบาล ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมชมีอายุอยู่ในช่วงเวลาอันสั้น การที่พรรคกิจสังคมมีคะแนนเสียงในสภาผู้แทนราษฎรเพียง 18 เสียง และหากถูกดำเนินมาจัดตั้งรัฐบาล ย่อมเป็นการแน่นอนว่า จะต้องมีการประนีประนอมผลประโยชน์ระหว่างบรรดาพรรคและกลุ่มการเมืองต่างๆที่ร่วมรัฐบาล ทรัพยากรเวลาที่ต้องเสียไปในเรื่องนี้ย่อมทำให้การใช้เวลาในการแก้ปัญหาเศรษฐกิจมีน้อยกว่าที่ควร

การแบ่งปันผลประโยชน์ในระหว่างพรรคการเมืองที่ร่วมรัฐบาลปรากฏอย่างชัดเจนภายหลังจากที่ *พระราชบัญญัติอนุญาตให้รัฐบาลจ่ายเงินไปพลางก่อน พ.ศ. 2518* (เพื่อนำเงินคงคลังไปใช้ในโครงการผันเงิน) ได้รับความเห็นชอบจากรัฐสภา ม.ร.ว.คึกฤทธิ์จำเป็นต้องแต่งตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจำนวน 60 คนเป็นที่ปรึกษานายกรัฐมนตรี โดยมีเงินเดือนเพิ่มขึ้นคนละ 5,000 บาทต่อเดือน

ประการที่สอง ความขัดแย้งด้านอุดมการณ์ทางการเมืองในสังคมไทยที่ความรุนแรงขึ้นเรื่อยๆตลอดเวลาที่ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมชดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี จนถึงขั้นมีการล่าสังหารผู้เฝ้าฝ่ายค้าน ขณะเดียวกัน มวลชนกลุ่มต่างๆก็เดินขบวนและเรียกร้องขอความเป็นธรรมในกรณีต่างๆอย่างไม่รู้จักจบจักสิ้น ทั้งนี้เป็นผลจากการที่รัฐบาลเผด็จการในอดีตทิ้งปัญหาต่างๆไว้ โดยมีได้มีการเยียวยาแก้ไขเป็นเวลาช้านาน ในท่ามกลางความขัดแย้งเหล่านี้ รัฐบาล ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมชจำเป็นต้องเสียทรัพยากรเวลาไปในการคลี่คลายกรณีขัดแย้งเหล่านี้ โดยที่บางกรณีมีอาจแก้ไขได้

ประการที่สาม ในช่วงที่ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมชดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีนั้น เป็นจังหวะเวลาที่ระบบทุนนิยมโลกกำลังประสบภาวะถดถอยทางเศรษฐกิจ ทั้งนี้เป็นผลจากวิกฤติการณ์น้ำมันปี 2516-2517 อันเกิดจากการรวมหัวกันขึ้นราคาน้ำมันดิบของประเทศกลุ่มโอเปค ระบบเศรษฐกิจไทยต้องประสบกับภาวะเงินเฟ้ออย่างรุนแรงในปี 2517 ค่าครองชีพถีบตัวขึ้นอย่างมาก และสร้างความเดือดร้อนแก่ประชาราษฎรโดยถ้วนหน้า สภาวการณ์ทางเศรษฐกิจในขณะนั้นที่ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ขึ้นดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี จึงมิใช่สภาวะอันน่ารื่นรมย์และทำให้รัฐบาลต้องดำเนินการแก้ปัญหาเฉพาะหน้ามากกว่าที่จะดำเนินนโยบายเศรษฐกิจที่หวังผลระยะยาว

ด้วยเหตุผลนานัปการดังที่กล่าวมานี้ จึงมิใช่เรื่องน่าประหลาดใจที่ได้พบว่า รัฐบาล ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมชเกือบจะไม่มีผลงานด้านเศรษฐกิจอันโดดเด่น นอกเหนือจากโครงการผันเงินเลย ความพยายามที่จะปฏิรูประบบรัฐวิสาหกิจ โดยการขายกิจการบางประเภท เพื่อให้เอกชนมาร่วมเป็นเจ้าของมากขึ้นต้องหยุดชะงักลง เนื่องจากเวลาแห่งการเป็นรัฐบาลสิ้นสุดลง โดยที่การปฏิรูปการคลังดังที่ประกาศเป็นนโยบายยังมีทันเริ่มต้น ส่วนความพยายาม

ในการรักษาเสถียรภาพของราคา ด้วยการตรึงราคาผลิตภัณฑ์ปิโตรเลียมภายในประเทศให้ต่ำกว่าราคาตลาดโลก ไม่เพียงแต่จะสร้างภาระทางการคลังแก่รัฐบาลอย่างมากเท่านั้น หากทว่ายังสร้างผลกระทบทางเศรษฐกิจและการเมืองอย่างใหญ่หลวงในเวลาต่อมาอีกด้วย ทั้งนี้ปรากฏว่าเมื่อรัฐบาลไม่สามารถให้เงินอุดหนุนแก่บริษัทน้ำมันเพื่อขายน้ำมันในราคาถูกลงไปอีกแล้ว ก็ต้องปรับราคาน้ำมันให้ตรงต่อสภาพแห่งความเป็นจริง แต่เนื่องจากราคาน้ำมันภายในประเทศถูกกดให้อยู่ในระดับต่ำมาเป็นเวลานาน เมื่อถึงคราวต้องขึ้นราคา จึงต้องปรับราคาขึ้นไปเป็นอันมาก นโยบายการกตราคาน้ำมันภายในประเทศในยุครัฐบาล ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมชสร้าง เคราะห์กรรมแก่รัฐบาลพลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ในเวลาต่อมา เพราะการขึ้นราคาน้ำมันในช่วงปี 2522-2523 เป็นฟางเส้นสุดท้ายที่ทำให้พลเอกเกรียงศักดิ์ร่วงผลอยจากเก้าอี้นายกรัฐมนตรี

หากพรรคกิจสังคมเชื่ออย่างจริงใจว่า “ทุกข์ของชาวนาคือทุกข์ของแผ่นดิน” แต่ตลอดระยะเวลาที่มีโอกาสบริหารราชการแผ่นดินระหว่างปี 2518-2519 พรรคกิจสังคมยังมิได้พิสูจน์ความจริงใจของตนในเรื่องนี้